

Covid-19 salgınına yönelik mücadelenin iç güvenlik açısından yönetimi

Administration of the struggle against covid-19 epidemic in terms of internal security

Tarık Ak¹

Gönderilme tarihi/Received date: 06 / 04 / 2020

Kabul tarihi/Accepted date: 28 / 06 / 2020

Öz

Ölümcül salgınlar, coğrafi mekân tanımadan ve toplumlarda hiçbir sosyal statüyle sınırlanmadan herkesin ölümüne sebebiyet vermeleri bakımıyla her zaman hafızalarda korkuyla anılmıştır. Bugünlerde ise, insanlık Covid-19 Salgını nedeniyle meydana gelen ölümlerin etkisini ve salgının toplumsal, ekonomik ve siyasi sonuçlarını birlikte yaşamaktadır. Bu açıdan; salgının hem bir halk sağlığı sorunu olarak iç güvenlik yaklaşımı çerçevesinde ele alınması, hem de toplumsal, siyasi ve ekonomik etkilerinin azaltılması hususu zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma; Covid-19 Salgınının ülkelerin ve toplumlarının üzerindeki olumsuz etkilerinin nasıl azaltılacağı ve yönetilebileceğinin tespitini amaçlamaktadır. Çalışma, literatür taraması yapılarak teorik bir zeminde yürütülmüştür. Çalışma ile önümüzdeki on yıllar boyunca benzer sorunlarla karşılaşılması durumunda; devletlerin, öncelikle vatandaşlarının hayatlarını daha sonra ise refahını koruyacak tedbirleri yönetebilme yetkinliğini kazanması hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: İç Güvenlik, Covid-19 Salgını, Ölümcül Salgınlar

Abstract

Deadly pandemics are always remembered with fear in memory, as they don't recognize geographical locations and cause everyone to die without being limited to any social status in societies. Nowadays humanity is experiencing the impact of deaths caused by Covid-19 outbreak and its social, economic, political consequences. From this point the epidemic has emerged as an imperative both to address the internal security approach as a public health problem and to reduce its social, political, economic effects. This study aims to identify how the Covid-19 outbreak can be reduced on negative effects of countries and communities and managed. Study was carried out on a theoretical basis by literature review. With this study, it is intended for states to gain the competence to manage measures that will protect the lives of their citizens first and then their welfare in case of similar problems in the coming decades.

Keywords: Internal Security, Covid-19 Pandemic, Deadly Pandemic

1. Giriş

İnsanlık; tarih boyunca birçok ölümcül salgınlara maruz kalmış, hastalıklar toplumsal hafızalarda korkuyla derin izler bırakmıştır. Ölümcül salgınların savaşlarda yaşanan olaylar ya da deprem, fırtına gibi doğal afetlerden korkuyla daha çok hatırlanmasının en önemli nedeni ölümcül salgınların belirlenmiş bir doğal coğrafi mekân tanınamaması ve toplumda hiçbir sosyal statüyle sınırlanmadan herkesin ölümüne sebep verebiliyor olmasıdır. Tarihte en çok hatırlanan ve bilinen salgın, on dördüncü yüzyılda tüm dünya nüfusunun dörtte bir oranında azalmasıyla sonuçlanan veba salgınıdır. Yine 1918 yılından itibaren iki yıllık süreçte tüm dünyayı etkisi altına alan H1N1

¹ Dr., Jandarma İstihbarat Okulu, trkak@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8452-1601>

virüs salgını diğer bir adıyla İspanyol Gribi ise toplamda yirmi milyondan fazla insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur (Çobanoğlu, 2009, 31; Akın, 2013; Ak & Çobanoğlu, 2020).

Geçtiğimiz yüzyılda sanayileşme ve teknolojinin etkisiyle yaşanan modernleşme süreci, toplumların hayatına ve her tabakasına refah olarak yansımış, tıbbi ilerlemeler salgınların sayısı ve etkisinin azaltılmasına katkı sağlamıştır. Ancak modernleşmenin olumsuz tezahürleri olarak ortaya çıkan nüfus artışı, kaynaklarda kıtlık temelli kötü yaşam koşulları, gelir eşitsizliği sonucunda oluşan yoksulluk ve gezegende ekosistemin zarar görmesi gibi etkenler dünya genelinde azalan salgın hastalıkların nispeten artışına yol açmıştır. Özellikle Afrika kıtasında 1937 yılında tespit edilen ve sivrisineklerin sokması ile bulaşan Batı Nil Virüsü, 1970’li yıllarda ortaya çıkan Ebola ve 1980’ler de yayılmaya başlayan HIV, 1995’li yıllarda ABD’de ilk defa teşhisi yapılan H5N1 bir diğer adıyla Kuş Gribi ortaya çıkan önemli salgın hastalıklardır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise; 2002 yılında Çin’de ortaya çıkan SARS ve 2009 yılında Meksika’dan başlayarak dünyaya yayılan ve Domuz Gribi olarak bilinen H2N1’e maruz kalınmıştır. Günümüzde de tüm dünya, 2019 yılının son aylarında Çin’den yayılmaya başlayan Covid-19 Salgınının etkisi altındadır (Çobanoğlu, 2009, 31; Akın, 2013; Ak & Çobanoğlu, 2020).

Covid-19 Salgını; insanlar arasında artış gösterdikçe ve ölümcül etkisini devam ettirdikçe tüm ülkelerde önce devletlerin vatandaşlarının yaşamsal varlığına ve sonrasında ülkelerin uluslararası politikasına, iç siyasetine, ekonomik şartlarına ve toplumlarının psikolojik reflekslerine olumsuz yansıdığı görülmüştür. Bu durum ise; Covid-19 Salgını, öncelikle halk sağlığı bağlamında bir güvenlik ihtiyacı olarak değerlendirilmesini ve müteakiben toplumları etkilediği ölçüde ortaya çıkan siyasal ve ekonomik şartların oluşturduğu güvensizlik ortamının niteliğinin tartışılmasını zorunlu kılmıştır. Bu açıdan devletlerin ülkesi için bir güvenlik yaklaşımı çerçevesi sunarak, hem salgının maruz bıraktığı yaşam kayıplarının önüne geçilmesi, hem de toplumsal, siyasal ve ekonomik etkilerinin azaltılması için tedbir geliştirilmesi ihtiyacı açıktır.

Bu çalışma; Covid-19 salgınının ülkelerin ve toplumlarının üzerindeki olumsuz etkilerinin ne olduğunu ve bu kapsamda sonuçlarının toplum düzeyinde azaltılması maksadıyla bir iç güvenlik yaklaşımının tespitini ve bunun nasıl yönetilebileceğinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışma, literatür taraması yapılarak teorik bir zeminde yürütülmüştür. Çalışma ile önümüzdeki on yıllar boyunca benzer sorunlarla karşılaşılması durumunda, devletlerin öncelikle vatandaşlarının hayatlarını daha sonra ise refahını koruyacak tedbirleri yönetebilme yetkinliğini kazanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda çalışmada; ilk olarak, Covid-19 Salgınının hali hazırda uluslararası alanda sağlık, toplum, ekonomi ve siyaset açısından yol açtığı sonuçlar ve meydana getirdiği gerilimlere değinilecektir. Müteakiben de salgın hastalıkların önce vatandaşların sağlığına, sonrasında refahının korunması için devletlerin iç güvenliği açısından yöntemsel bir tanımlamaya ulaşılabilecek ve bunlar sırasıyla açıklanacaktır.

2. Covid-19 salgınının uluslararası alanda etkileri

Salgın ile güvenlik ilişkisine yönelik yapılacak bir değerlendirmede kuşkusuz ilk ifade edilecek konulardan biri salgınların uluslararası alanda toplumsal, siyasal ve ekonomik etkilerinin görülmesidir. Dünyada, 26 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla Covid-19 Salgını, 216 ülkede yayılmış olarak 5.406.282 kişi ile doğrulanmış tanı sayısına ulaşmıştır. Bu salgından bu tarih itibarıyla hayatını kaybeden insan sayısı 343.562 kişidir (WHO, 2020). Salgının uluslararası alanda, dünyada halen devam eden siyasi ve ekonomik gerilim ve rekabet alanlarının şartlarını daha da artırdığı söylenebilir. Covid-19 salgınıyla birlikte derinleşen uluslararası ekonomik krizin, 2008 yılı

finansal krizinden¹ daha ağır geçeceği kabul edilmektedir. Salgının; ABD Başkanı Trump'ın küreselleşme karşıtı politikalarını ve Çin'e yaptırımlarını, küresel ölçekte ortaya çıkan ekonomik durgunluğu, birçok ülkede milliyetçi ideolojilerin ve popülist liderlerin rağbet görmesini, Orta-doğu'da iç çatışmaları ve göçmen krizlerini daha da ağırlaştıracağı görüşü hâkimdir (Özdağ, 2020: 6).

Covid-19 Salgını, uluslararası alanda siyasal güç dengeleri açısından ABD merkezli tek kutuplu dünya düzeninden özellikle coğrafi alanda Çin, Hindistan, Rusya ve Avrupa Birliği gibi aktörlerin yer aldığı ve bölgesel ayrılaşmanın hissedildiği bir döneme rastlamıştır. Son yıllarda ABD, dünya genelinde küreselleşme olarak tanımlanan ve kendi öncülüğünde inşa ettiği birçok kurum, hukuk ve genel normlara ulusal çıkarlarına menfi durum yarattığı gerekçesiyle uymamayı tercih etmektedir. Hâlbuki küreselleşme Soğuk Savaş sonrası 1991-2008 yılları arasında ABD'nin uluslararası toplum üzerinde kendi politik, ekonomik ve stratejik çıkarlarını gözetmeyi amaçlıyordu. Bu sayede ABD öncülüğünde dünya genelinde hem piyasalar eklemenecek hem de refah, özgürlükler ve zenginlik az veya çok paylaşılmış ve yayılmış olacaktı (Özdağ, 2020: 15-21; Rubini, 2020).

Covid-19 Salgının ortaya çıktığı süreçte tartışılan bir başka konu ise, küreselleşme ile birlikte yıllarca desteklenen liberal siyasal ideolojilerin akamete uğradığı iddiasıdır. Çin ve Rusya gibi ülkelerin küreselleşmenin imkânlarından faydalanmalarına rağmen otoriter özelliklerini yitirmemeleri, son yıllarda ekonomik krizlerin ülkelerin kendi içlerine dönmesine neden olması, liberal değerlere dayalı bir uluslararası ortamın devamından ziyade ABD, Latin Amerika ve Avrupa kıtasında ki birçok ülkede milliyetçi ve popülist otoriter ideolojilerin oluşması bu eğilime ilişkin örneklerdir. Özellikle ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi ülkelerin Covid-19 Salgınına yönelik geç ve rahat tepki vermesine karşın otoriter Çin'in sert ve sonuca odaklı çözüm alıcı davranışları popülist yönetimlerce itibar görmüştür (Sezen, 2017: 8-9; Özdağ, 2020: 29-37).

Son on yıllarda küreselleşme ve liberal değerlerin etkisiyle, ulus devletlerin toplumsal hayat içerisinde yerinin daraltılması, özellikle savunma, güvenlik ve adalet alanlarına çekilmesi genel kabuller arasındaydı. Ancak, salgın kaynaklı ekonomik istikrarsızlıklar devletin ekonomik ve sosyal yardım ve katkıları ile aşılabileceği görüşlerini desteklemiş, toplum nezdinde devlete yeniden temel dayanışma birimi olarak güç kazandırmıştır (Özdağ, 2020: 43; Steward, 2020).

3. Bir güvensizlik algısı olarak ölümcül salgınlar

Güvenlik; korku, tehlike ve tehditlerden özgür hissetme hali olarak tanımlanır. Güvensizlik ise bireysel ve toplumsal algı düzeyinde bu korku ve tehlike halinin bizatihi içinde olduğu hissini yaşanmasıdır. Güvenlik algısı; bir taraftan fiziksel ve psikolojik bir boyuta sahipken, diğer taraftan subjektif ve objektif yönleri de atfı yapar. Güvenliğin psikolojik ve duygusal boyutu zihinsel süreçleri barındırdığından subjektif yargılara sahiptir. Subjektif güvenlik hali, değerlere saldırı korkusunu ön plana çıkardığı ölçüde güvenliğe ilişkin alınacak tedbir ve önlemlere yönelir. Objektif bir güvenlik hali ise, sadece tehdidin yokluğuna odaklanırken tedbir ve önlemler kısmına diğeri kadar ağırlık vermez. Güvenliğin fiziki boyutunda hayatta kalma ve emniyette olma

¹ 2008 yılı ekonomik krizi, ABD'de mortgage krizi olarak başlamış ve ilerleyen süreçle birlikte tüm dünyada likidite krizine dönüşmüştür. Dünya genelinde şirketlerin piyasa değerinden 14,5 trilyon doların silinmesine yol açılırken, küresel piyasada 20 trilyon dolarlık kayıp ortaya çıkmıştır. Sadece ABD'nin gayri safi yurt içi hasılasında yaklaşık 14 trilyon dolar ve Amerikan mortgage piyasasında 10,5 trilyon dolar kaybolmuştur. 9 milyon kişilik istihdam kaybı yaşanırken 8 milyon konuta bankalar tarafından icra yoluyla el konulmuştur (Kesebir, 2018, 537; Hürriyet, 2018).

durumu maddi olgularla sağlanabilirken, zihinsel süreçlerde güvenlik durumu başkalarınca ve dış ortamdan yapılan zararlara karşı güvende hissetme halinin karşılığıdır (Page, 2000: 33; Ak, 2017: 10).

Covid-19 Salgını, gün geçtikçe insanlarda ve toplumda bir güvensizlik hali olarak psikolojik ve davranışsal etkilere neden olmaktadır. Özellikle bireylerde kaygı ve korku gibi olumsuz duygular ve depresif düşünceler ortaya çıkardığı kabul edilmektedir. Covid-19 Salgının psikolojik açıdan en önemli sonuçlarından biri, salgının insanlar üzerinde bıraktığı geleceğe dair belirsizlik durumu, kişinin kendisinin veya yakınının hastalanma riski ile ölüm korkusuna kapılma halidir. Bu düşünceler bireyin kendini güvende hissetmeme algısını daha da teşvik etmiştir (Ocak, 2020). Covid-19 Salgını boyunca bulaşma riskini azaltacak hijyen, fiziki ve sosyal mesafeye uyum (Yazıcı, 2020) gibi çabalar ile devletlerin salgına karşı hazırlık seviyenin halk tarafından ikna edilebilirliği, insanların öncelikle kendini salgına karşı emniyette olduğunu hissetmesi için, sonrasında ise toplumda bulaşmanın önlenmesine katkı sağlayan mücadele işlemleri olarak görülmelidir. Ancak devlet düzeyinde salgınlara karşı toplumun hem psikolojik hem fiziki bakımında güvenli olması hali için daha planlı ve yöntemsel idari süreçlerin gerekli olduğu açıktır.

4. Bir güvenlik konusu olarak ölümcül salgınlar

Dünyada, ülkelerin özellikle Covid-19 Salgınına karşı tedbir almasıyla daha çok ilgi gören ölümcül salgınlar ve güvenlik ilişkisi nispeten yeni sayılan bir olgudur. Covid-19 gibi benzer salgınlar vesilesiyle hali hazırda birçok ülkenin salgından olumsuz etkilenebileceği ve kitlesel ölümlere sebebiyet verebileceği görülmüştür. Bu nedenle ölümcül salgınlara karşı alınacak tedbirlerin yerel, ulusal ve uluslararası işbirliğine ihtiyaç gösterdiği ölçüde hem iç güvenliğin hem de ulusal güvenliğin konusu haline geldiği söylenebilir (Monaco, 2020, Ak & Çobanoğlu, 2020). Son yıllarda salgın hastalıkların, doğal afetlerin ya da benzeri tehditlerin ülkenin kendi iç güvenliği haricinde ulusal güvenliğin de konusu olmasının temel nedeni söz konusu farklılaşan ve karmaşıklaşan güvensizlik halinin her ülkeyi dışarıdan ve ulusal çapta etkileyebilme niteliğidir. Nitekim günümüz toplumunun güvenlik ihtiyaçları, 1980'li yılların Soğuk Savaş sürecinde ağırlığı hissedilen nükleer silah ve askeri güvenlik gibi geleneksel güvenlik tehditlerinin çok üzerine çıkmıştır.

Dünyada mevcut olan biçimsel güvenlik ağı, konvansiyonel silahlar ile orduları merkeze alan güvenlik örgütlenmeleri ve askeri güvenlik temelinde meydana gelmiş uluslararası hukukun kullanıldığı oluşumların karşılık bulmuş halidir. Özellikle Soğuk Savaşın kazanan tarafı olan ve küreselleşmenin de etkisiyle daha çok kabul gören liberal değerler ve serbest piyasa ekonomisi, sonraki süreçte dünyada uluslararası alanda kişisel özgürlüklerin gelişmesine ve toplumsal refahın artışına imkân sağlamıştır. Bu durum ise, bir taraftan güvenlik alanında bireyin yaşam kalitesine odaklanan ve insanı merkeze alan özgürlük taleplerini öne çıkartırken, diğer taraftan nüfus artışı, gelir eşitsizliği, göçler, salgın hastalıklar, kimlik temelli çatışmalar, iklim değişikliği ve kaynak kıtlıkları gibi tehditlerin siyasal, ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutta güvenlik ihtiyaçlarının çeşitlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu tehditlere yönelik tedbir alma ve güvenli hale getirme çabası, devletleri hem ulusal güvenlik düzeyinde hem de toplumla birebir ilişkili olan iç güvenlik seviyesinde gayretleri zorunlu kılmıştır. Ulusal ve iç güvenlik yaklaşımlarının bir arada bahsedilmesinin en önemli nedeni farklılaşan güvenlik tehditlerine karşı alınacak tedbirler ile önlemlerin silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri, sağlık teşkilleri gibi ulusal ve iç güvenlik kurum ve araçlarına birlikte ihtiyaç duyuyor olmasıdır (Ak & Çobanoğlu, 2020; Cecchine & Moore, 2006: 6).

5. İç güvenliğin yönetimi

İç güvenlik kavramı; günümüz modern devletlerinde vatandaşların yaşamı, refah seviyesi ve toplumsal birlikteliği ile toplumun bir arada yaşama arzusuna yönelen her türlü tehdit ve saldırılara karşı tedbir ve önlemlerin alınmasıdır. Böyle bir tanımlama iç güvenliğe ilişkin iki hususu ön plana çıkarmaktadır. İlki, devlet açısından iç güvenliğin sağlanmasında temel unsur yani güvenliğin sağlanacağı öznenin vatandaşın bizatihi kendisi olmasıdır. Bu nedenle iç güvenliğe ilişkin icra edilecek her eylem, devletin vatandaşının yaşamını, hak ve özgürlüklerini koruyacak ve teminat altına alacak bir yaklaşımı sergilemelidir. İkincisi ise; terör, sınır ötesi göç, salgınlar veya doğal ve insani afetler gibi toplumlar açısından günümüzün istikrarsızlık ve güvensizlik hallerine karşı iç güvenlik yaklaşımının ulusal güvenliği destekleyeceği bir konuma ulaşmasıdır. Böylece iç güvenlik denildiğinde kavram, sadece suç ve suçla ile mücadele anlayışı üzerinden tarif edilen bir kamu düzeni anlayışının üzerine çıkarak ulusal güvenliği tamamlayıcı bütünsel bir güvenlik anlayışına evrilmiş olur (Baylis, 2008: 74; Ak, 2018a: 75-96; Ak & Çobanoğlu, 2020). Nitekim devletlerin, ülke ve vatandaşlarına yönelik salgın hastalıklar, doğal afetler, nükleer-biyolojik-kimyasal ve radyolojik terör eylemleri ve iklim değişikliği gibi durumlarda mücadeleye yönelik kendi tehdit algıları ölçüsünde, önceliklerine göre temel strateji ve planlar geliştirdikleri bilinmektedir. Fransa'nın iç güvenlik alanında terörizmden aşırı sıcaklara kadar birçok afet ve acil durumlara ilişkin meydana getirdiği kriz yönetim planı veya Birleşik Krallığın 2004 yılından itibaren geçerliliğini koruyan Terörle Mücadele Stratejisi iç güvenlik alanında güvenlik açıklarına müdahale etmeye yönelik çalışmalarıdır. ABD'nin salgın hastalıklar, kasırga ve doğal afetlere yönelik planlamaları veya Almanya'nın öncelikli korumaya gayret ettiği ve sanayi sistemleri için elzem gördüğü kritik altyapıların güvenliğine ilişkin hazırlanan stratejileri de benzer örnekler arasındadır (Federal Ministry of the Interior, 2009: 1-13; SGDSN, 2017: 12-21; Ak, 2018b: 80-81; Lister, 2019; Ak & Çobanoğlu, 2020).

Söz konusu çeşitlenen güvensizlik durumlarına karşı oluşturulacak bir iç güvenlik yaklaşımının yönetiminde ve uygulamaya konulacak aşamalarında, genel olarak hepsi için benzer bir yöntem önerilmiştir. Bu yönetim aşamaları; (i) önleme (ii) koruma, (iii) azaltma, (iv) müdahale ve (v) iyileştirme. Önleme, öncelikle oluşan tehdidi durdurmak veya kaçınmaktır. Koruma, vatandaşın yaşamı ve refahının teminatı olan maddi varlıkların zarar görmemesinin sağlanmasıdır. Azaltma süreci, vatandaşların yaşamı ve maddi varlıklarına yönelen etkinin en az düzeye ulaşmasına odaklanmaktadır. Müdahale; insanların kendisi, değerli ve gerekli varlıklarının korunması, kurtarılması ile vazgeçilmez ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik hızlı reaksiyonun gösterilmesidir. İyileştirme, insanların içinde bulunduğu güvensizlik halinden mümkün olduğu kadar çabuk kurtarılması ve tekrar olağan hayatına kavuşturulmasıdır (FEMA, 2019a; FEMA, 2019b, s1-2; Homeland Security 2015: 3; Homeland Security, 2019; Ak & Çobanoğlu, 2020).

6. Ölümcül salgınlar bağlamında iç güvenliğin yönetimi

Covid-19 Salgını gibi benzer tehditler, dünyada hızlı bir şekilde yayılabildiğini ve farklı coğrafyalarda birçok insanın yaşamını tehdit edebildiğini göstermiştir. Bunun için ülkeler açısından ortaya konulan stratejiler ve acil durum planları, önleme, koruma ve azaltma süreçlerinden müdahale ve iyileştirme boyutlarına kadar her aşamayı kapsayacak nitelikte olmalıdır. Ayrıca, bu yönetim aşamalarının her birinde ölümcül salgınlar özelinde uyulması gereken farklı hususlar var ise bunlarda sürece dâhil edilmelidir. Ölümcül salgınlar açısından halk sağlığı uygulamalarında tıbbi etik kurallarına uyum bunlardan ilkidir (Ak & Çobanoğlu, 2020). İkincisi, yönetim aşamaları uygulanırken vatandaşın hak ve özgürlüklerini uygun ölçekte ve esaslar dâhilinde kısıtlanmasındır.

Üçüncüsü, toplumun refahına ilişkin sürdürülebilir tedbirlerin devamının sağlanabilmesi ve son olarak ise oluşan tıbbi atık ve çevre kirliliklerinin önlenmesine ilişkin tedbirlerin alınmasıdır.

6.1. Halk sağlığı uygulamalarında tıbbi etik kurallarına uyum

Modern bir devlet açısından bakılan iç güvenlik yaklaşımında Covid-19 Salgını gibi benzer hastalıkların toplum içerisinde yayılımının önlenmesi, uygun şekilde müdahale ve iyileştirme çalışmalarında tıbbi etik ilkelerin gözetilmesi esas olmalıdır. Tıbbi etik ilkeleri günümüze kadar insan hakları kavramıyla birlikte gelişmiş, hasta hakları ve toplum yararı arasında dengeyi temel almıştır. Bu denge hem hasta olan her vatandaşın insani bir hak olarak en uygun sağlık hizmeti almasını sağlayacak etik ilke ve kuralları belirlemiş hem de toplum yararına uygun olarak taşıyıcı olan hastaların uygun gözetimi ve hastalıklarının tedavisine odaklanmayı gerektirmiştir. Tıbbi uygulamalarda yaklaşımı belirleyen genel ilkeler şunlardır. (i) Özerkliğe saygı ilkesi, (ii) Yararlılık ilkesi, (iii) Zarar vermeme ilkesi ve (iv) Adalet ilkesidir. Özerkliğe saygı ilkesi, hastanın sınıfsal ve sosyo-kültürel farklılıklarında ayrıma gitmeden düşüncelerine saygı göstermektir. Zarar vermeme ve yararlılık ilkesi, tedavi ve iyileştirme süreçlerinde hastaya zarar vermemek, aksine faydalı olmak için bilinen en iyi uygulamaları tatbik etmektir. Adalet ve eşitlik ilkesi, toplumun tüm fertlerine karşı sağlık hizmetinin eşit verilmesidir. Bu ilkelerin benimsenmesinin nedeni evrensel insan hakları ile tıbbi uygulamalar arasında davranışları düzenlemek, uygun karar verme imkânı kazanmak ve etik kuralları belirleme çabasıdır (Çobanoğlu, 2009, 30; Ak & Çobanoğlu, 2020).

Covid-19 gibi benzer salgınların ortaya çıkması durumunda, toplum sağlığının göz ardı edilmemesi ve salgının yol açacağı tehlikelerden sakınılması maksadıyla hastalanmış vatandaşların özerkliğe saygı ilkesinden imtina edilerek, hem hastanın bireysel tedavi ve bakım alma hakkının kısıtlanması hem de karantina başta olmak üzere gözlem altında tutulmasına ilişkin uygulamalar ortaya çıkabilmektedir. Tıbbi uygulamalar sürecinde, hastalığın kendi doğal seyri dışında hastanın zarar görmemesini sağlayan ve hasta yararına ilişkin uygulama ve davranışların gösterilmesi önemlidir. Bilimsel olarak kanıtlanmış tedavi seçeneklerinin hastanın iyileştirilmesi için uygulanması, toplum yararı için önemli görülse bile vatandaşlara zarar verebilecek uygulamalardan kaçınılması gerekir. Tedavi süresince hastanın onurunu rencide edecek uygulama ve davranışlardan uzak durulmalı, her vatandaşa aynı sağlık olanakları sunulmalıdır. Salgın devam ederken salgına yönelik devam eden tıbbi araştırmalar zamanla yarışıldığı için tedirgin edici ve belirsizliklerin hâkim olması açısından da zahmetli bir süreç olduğu kesindir. Tedavi süreçleri devam ederken yeni ortaya çıkan buluş ve yeniliklerden hastalar mahrum bırakılmamalıdır. Özellikle ölümcül bulaşıcı hastalıklarda daha da önem kazanan tıbbi araştırmaların her safhasında, sonuçları bakımından sağlayacağı toplum yararı ile hastalara yönelik tıbbi uygulamalar arasında denge mutlaka gözetilmelidir. İnsanın hak ve mahremiyeti, toplum yararı adına yok sayılmamalı ve bir araç vesilesi olmasına izin verilmemelidir. Sonuç olarak, salgınlarla mücadelede hastanın her birine yönelik tedavi ve araştırmalar yürütülürken, toplum sağlığının korunması için etik ilkelere bağlı olarak karantina başta olmak üzere gözetim ve benzeri uygulamalara yönelim olması, ancak bu yapılırken vatandaşın sözü edilen belirlenmiş haklarından mahrum bırakılmaması gerekir. Hastanın birey olarak hakları ile toplum yararı arasındaki ilişki, bu tıbbi ilkelerinin özünü oluşturur. Bu süreçte; hasta ve toplum yararı arasında bir gerilim ve çatışma yaşanmasına izin verilmemeli, uygun hal ve koşullar sağlanarak hastanın bireysel özerkliği sınırlandırılmamalıdır (Çobanoğlu, 2009, 32; Ak & Çobanoğlu, 2020).

6.2. Hak ve özgürlüklerin uygun normlarda kısıtlanması

Modern bir devlet açısından, hak bir hürriyetin sağlanması için kişiye anayasa ve kanunlar ile tanınmış bir yetkidir (Demirkol, 2017: 18) ve tarihsel gelişimi açısından devletin sınırlandırılması ölçüsünde karşılık bulur. İnsana ait olan bu haklar, devlete muhatap ve karşıt konumda bulunur, bu nedenle anayasal alan ve sınırlar içinde temel haklar adıyla yer alır ve korunur. Bir devletin anayasal sistemi içerisinde insan haklarını koruması, bizatihi modern devlet olmanın gereğidir (Caniklioğlu, 2001: 466-468).

Hak ve özgürlüklerin genel ve özel olarak kısıtlanmasına ihtiyaç duyulduğunda, demokrasi ve kamu düzeninin gereklilikleriyle birlikte değerlendirilmeli, öngörüldükleri amaç dışında başvurulmamalıdır. Hak ve özgürlüklerde sınırlamalar; anayasaya dayanmalı, kanuna uygun olmalıdır. Genel ve özel sınırlama sebeplerine ve gerekliliklerine mutlaka uyulmalı, amacı dışında kullanılmamalıdır. Başvurulan sınırlamanın niteliği, amacı gerçekleştirmeye elverişli ve zorunlu bir araç olarak ölçülü olmalıdır. Elverişlilik ölçüsü, devletin olağan hayata müdahalesi sonucunda yarattığı durum ile maksadın nedensellik bağının bulunmasına karşılık gelmektedir. Zorunluluk kavramı ise, söz konusu müdahale sonucunda güdülen amaca ilişkin nedenselliğin kurulduğu ve vatan için daha fazla külfete sebep olunmaması olarak anlaşılmalıdır. Covid-19 ve benzeri salgınlarda; toplumda bulaşma riskinin önlenmesi ve müteakibinde ileri dönemlerde toplumda kamu güvenliğini tehdit edecek yağma, kaçakçılık, terör vb. asayiş sorunlarının önüne geçilmesi amacıyla temel hak ve özgürlüklerde uygulanabilecek kısıtlamalar ya da olağanüstü hal veya sıkıyönetim işlemlerinde kanuna, anayasanın sözüne ve demokrasinin ruhuna aykırılık ortaya çıkarılmamalıdır. Bu kapsamda, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması durumlarına yönelik esas ve usul belirlenirken, siyasi iktidarların takdir ve insafına bırakılmayacak şekilde çağdaş demokrasi ilkelerine göre hazırlanmış anayasaların olmasının önemi açıktır (Caniklioğlu, 2001: 490-493).

6.3. Refahın sürdürülebilirliğine ilişkin alınacak tedbirler

Refah devleti, modern devlet biçiminin bir uzantısı olarak kötü ekonomik ve sosyal koşullar altında bulunan vatandaşları korumayı amaçlar. Devlet, toplumun tamamının asgari ve temel şartlarda yaşaması için ihtiyaçlarını karşılayacak önlemleri alarak yoksulluğu önlemeye gayret gösterirken vatandaşların zenginliğini de güvence altına alır (Durdu, 2009: 43). Bu bağlamda Covid-19 gibi salgın dönemleri göz önüne alındığında; devletin sağlıktan, eğitime ve barınmaya kadar sosyal devlet politikalarına olağan dönemler dışında daha fazla önem göstermelidir. Devletin bu süreçte sağlayacağı ekonomik destekler, yaşamı idare ettirecek düzenlemeler ve sosyal yardımlar bireyin güçlü olmasına ve böylece toplumsal yaşamın huzurlu ve istikrarlı kalmasına katkı sağlayacaktır (Koray, 2001: 21). Böyle dönemlerde vatandaşın devletten öncelikli beklentileri yeterli sağlık hizmetleri, ekonomik teşvikler, vergi oranlarının düşürülmesi, uygun şartlar ve maliyetlerde kendisine temel ihtiyaç maddelerinin temini ve dağıtımıdır.

Covid-19 Salgını süresince kısa vadeli dönemde devletlerin önemsedığı en önemli konulardan biri ülke içerisinde gıda üretiminin devam etmesi ve tedarik zincirinin aksamaması olmuştur. Tarımsal girdilerden üreticilere, nakliyeden gıda işleyicileri ve dağıtım sistemlerine kadar bir süreci kapsayan tedarik zincirinde herhangi bir aksaklık ve akamete uğrama durumu ürünlerin kıtlığına, kaçakçılık faaliyetlerine ve karaborsanın oluşmasına, bunun ise toplum nezdinde paniğe sebep olarak kamu düzenini bozucu olumsuzluklara neden olabileceği açıktır. Bu kapsamda devletlerin, bu ve benzeri kriz dönemlerinde gıda güvenliği bağlamında yaşamsal olan gıda, yiyecek ve içecekleri ile barınma, ısınma, temizlik, akaryakıt vb. temel ihtiyaçlarının temininin devamı maksadıyla acil durum planlarında bu hususlara yer vermesi önemlidir. Bu planlamalarda; zorunlu

görülen gıda ve diğer ihtiyaçların sınıflandırılması, üretim için hammadde temini, üretimi ve nakil aşamalarında kamu ve özel sektör ile işbirliği yapılarak, aksama ve gecikmelerin izin verilmemesi gerekir. Vatandaşın yaşamsal gıda ve temel diğer ihtiyaçlarına engelsiz ulaşmasına odaklanılmalı, uluslararası alanda diğer ülkelerin gümrük işlemlerinde uzamalara ve ihracat yasaklamalarına hazırlıklı olunmalıdır (Atabaş, 2020: 3-11).

Covid-19 Salgını; dünya genelinde artış gösterdikçe, özellikle gıda alanında büyük ihracatçı ülkeler kendi iç taleplerini güvenceye almak için kısıtlamalara gitmiştir. Örneğin Salgının etkili olduğu Nisan-Haziran 2020 döneminde küresel buğday ihracatının yaklaşık %20'sini karşılayarak lider konumda olan Rusya'nın ihracat kısıtlamalarına gittiği görülmüştür (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020:1). Bu ve benzeri yaklaşımların gıda fiyatlarında enflasyon artışına neden olacağı açıktır. Bu durumda; devletlerin vatandaşlarının alım gücünün düşmesini engellenmek için temel gıda ve zorunlu ihtiyaç maddelerini acilen listeleterek, salgın ve etkileri bitene kadar, bu mal ve ürünlerde vergi oranlarında yeni düzenleme yapmaları vatandaşları için önemli bir avantaj sağlayacaktır (Atabaş, 2020: 9).

6.4. Tıbbi atık ve çevre kirliliklerinin önlenmesi

İç güvenlik açısından önemli olan ve aynı zamanda bir kamu hizmeti sayılan bir diğer konu da Covid-19 Salgını dâhilinde tıbbi atıkların çevre açısından etkilerinin en aza indirilmesidir. Covid-19 Salgını ile birlikte sağlık kurumları haricinde ev ve iş yeri gibi birçok yaşanılan mekânda kontamine olmuş atıklar üretilir hale gelmiştir. Salgının ilk çıktığı Çin'in Wuhan kentinde salgın sonrası, öncesine göre altı kat daha fazla tıbbi atık üretildiği görülmüştür. Söz konusu atıkların uygun şekilde işleminden geçmemesi, hem insan sağlığı hem de çevre açısından önemli bir tehdit sayılmaktadır. Atık yönetimi usulüne bakıldığında, geri dönüşüm merkezlerinin çalışmalarının aksamamasının sağlanması ve enfeksiyondan kaçınmak için geri dönüşüm faaliyetlerinin salgına karşı hazırlık yapılarak imha süreçlerinin gerçekleştirilmesi¹ öne çıkan önemli uygulamalardır (HASUDER, 2020). Bu hususta önemli bir konu da Covid-19 hastalıklı cenazelerin defin işlemleridir. Vefat eden kişilerin hastane morgunda yıkama ve kefenleme işlemleri sonrasında vakumlu ceset torbası içine yerleştirilmesi, cenaze süresince az sayıda kişinin görev alması, görev alanlarında kişisel koruyucu tedbirleri alınması, defin sonrasında cenazede kullanılan tüm araç ve gereçlerin dezenfekte edilmesi defin işlemlerine ilişkin önemli faaliyetler arasındadır (T.C. Yozgat Valiliği, 2020).

7. Sonuç

İnsanlığın, tarih boyunca birçok ölümcül salgına maruz kaldığı, bu hastalıkların toplumsal hafızalarda derin izler bıraktığı bilinmektedir. İnsanların ölümcül salgınları korkuyla anmalarının en önemli nedeni, bu hastalıkların hiçbir coğrafi mekân ya da sosyal statüyle sınırlanmadan herkesin ölümüne sebep verebiliyor olmasıdır. Geçmişte, vebadan İspanyol Gribine ya da yakın dönemde Domuz Gribi, Kuş Gibi, SARS gibi salgınlara benzer olarak Covid-19 Salgını da son günlerde tüm dünyayı tehdit etmeye başlamıştır. Covid-19 Salgını; insanlar arasında artış gösterdikçe

¹ Kontamine olmuş maskelerin, eldivenlerin, ilaçların ve benzeri atıkların ev çöpüyle karışması, bu atıkların da tehlikeli atık gibi işlem görmesini gerektirmiştir. Bu nedenle benzer atıkların geçici depolama alanlarında en az yetmiş iki saat bekletildikten sonra evsel atık kapsamında işlem görmesi usulü benimsenmiştir. Diğer taraftan tıbbi atık kapasitesinde fazla artış oluşturmamak için hastane ve benzeri sağlık kurumlarında atıkların doğru şekilde ayrıştırılabilirliği önemi üzerinde de durulmuştur. Covid-19 kaynaklı meydana gelebilecek atık sulara yönelik olarak ise, arıtma tesislerindeki mevcut dezenfeksiyon koşullarının yeterli olduğuna ilişkin genel kabul oluşmuştur (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020; HASUDER, 2020; TMMOB ÇMO, 2020).

ve ölümcül etkisini devam ettirdikçe, tüm devletlerin önce vatandaşlarının yaşamsal varlığına ve sonrasında ülkelerin ulusal ve uluslararası politikasına ve ekonomik şartlarına ilişkin önlemlere odaklanmasını gerekli kılmıştır. Bu kapsamda; devletler açısından Covid-19 Salgınına yönelik önlemlerin öncelikle halk sağlığı bağlamında bir güvenlik gereksinimi olarak değerlendirilmesi ve sonrasında ülkede siyasal ve ekonomik etkilerinin azaltılmasını içeren bir güvenlik yaklaşımı oluşturulması ihtiyacını ortaya çıkardığı açıktır.

2019 yılının sonlarında Çin'den tüm dünyaya yayılmış olan ve 2020 yılı içinde de etkisini halen sürdürmekte olan Covid-19 Salgını, 26 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla 216 ülkede yayılmış olarak 5.406.282 kişi ile doğrulanmış tanı sayısına ulaşmıştır. Covid-19 Salgını gibi benzer tehditlerin dünyada hızlı bir şekilde yayılarak farklı coğrafyalarda birçok insanın yaşamını tehdit etmesi, devlet düzeyinde salgınlara karşı hem toplumun sağlığı ve güvenliği hem de ülkenin temel düzen ve işlevlerinin korunarak iç güvenlikte yönetsel idari süreçlerin oluşturulması gerekli kılmıştır. Bu konudaki strateji ve acil durum planları içerisinde; önleme, koruma ve azaltma süreçlerinden müdahale ve iyileştirme boyutlarına kadar her bir aşamayı kapsayacak nitelikte icra edilecek faaliyetler belirlenmelidir. Söz konusu yönetim süreçlerinin uygulanması aşamasında, ölümcül salgınlar özelinde uyulması gereken ilave temel esaslara ayrıca yer verilmelidir. Bunlar; halk sağlığı uygulamalarında tıbbi etik kurallarına uyum, vatandaşın hak ve özgürlüklerini uygun ölçekte ve esaslar dâhilinde kısıtlanması, toplumun refahına ilişkin sürdürülebilir tedbirlerin devamı ve son olarak meydana gelen tıbbi atık ve çevresel kirliliklerin önlenmesine ilişkin tedbirlerin alınmasıdır. İç güvenlik açısından bu uygulamalar; günümüzde Covid-19 Salgınına, önümüzdeki on yıllarda ise benzeri hastalıklara karşı mücadele için devletlerin süreci yönetilebilirlik yetkinliğine önemli bir kazanım sağlayacaktır.

Kaynakça

- Ak, T. (2017). *Çevresel Güvenlik*, Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık
- Ak, T. (2018a). Toplumsal Güvenlik Bağlamında İç Güvenlik Yaklaşımı, *Akademik Hassasiyetler*, 5 (10), 83-102.
- Ak, T. (2018b). Dünyada İç Güvenlik Yaklaşımının Değişimi ve İç Güvenlik Yönetimine Etkisi, *Van YYÜ İİBF Dergisi*, 3(6), 74-93.
- Ak, T. & Çobanoğlu N. (2020). Ölümcül Olabilen Bulaşıcı Hastalıkların İç Güvenlik Açısından Yönetimi, *Global Savunma*, 05.03.2020. 18.05.2020 tarihinde <https://www.globalsavunma.com.tr/Ölümcul-olabilen-bulasici-hastaliklarin-ic-guvenlik-acisindan-yönetimi.html> adresinden alınmıştır.
- Akın, L. (2013). Bulaşıcı Hastalıkların Kontrolünde Genel Prensipler, *Çalışma Hayatında Bulaşıcı Hastalıklar Sempozyumu*, 1 Şubat 2013.
- Atabaş, Ö. (2020). *Covid-19 pandemisi gıda üretim ve tedarikini nasıl etkiler?* Özel Rapor, 21.yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 26.05.2020 tarihinde <https://21yyte.org/tr/ozel-raporlar/ozel-rapor-covid-19-pandemisi-gida-uretim-ve-tedarikini-nasil-etkiler> adresinden alınmıştır.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, *Uluslararası İlişkiler*, 5 (18), 69-85.
- Caniklioğlu, M.D. (2001). Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız, *DEÜ Hukuk Fakültesi Mahmut Tevfik Birsal Armağanı* (içinde), DEÜ: İzmir, 461-493.
- Cecchine, G. & Moore M. (2006). *Infectious Disease and National Security Strategic Information Needs*, Technical Report, RAND National Defense Research Institute

Ak, T. (2020). Administration of the struggle against covid-19 epidemic in terms of internal security. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 269-281.

- Çobanoğlu, N. (2009). Ölümçül Olabilen Bulaşıcı Hastalıklarla İlgili Tıbbi Araştırmalarda Etik, *Sağlıklı Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*, Ankara
- Demirkol, M. (2017). Kişi Hak Ve Hürriyetlerinin Korunması Karşısında Anayasa Madde.13, Bu Hükme Aykırı Yasal Düzenleme Ve Faaliyetlerin Anayasa Madde.11 Açısından Değerlendirilmesi, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, ICOMEP 2017/ Özel Sayı, 17-27.
- Durdu, Z. (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, (22), 37-50.
- Federal Ministry of the Interior (2009), *National Strategy for Critical Infrastructure Protection (CIP Strategy)*, Federal Republic of Germany, Germany.
- FEMA (2019a). *National Preparedness Goal*, 09.02.2019 tarihinde <https://www.fema.gov/national-preparedness-goal> adresinden alınmıştır.
- FEMA (2019b). *National Preparedness Goal*, Fema Information Sheet.
- HASUDER/ Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (2020). *COVID-19 Pandemisinde Atık Yönetimi*, 29.04.2020. 30.05.2020 tarihinde <https://korona.hasuder.org.tr/covid-19-pandemisinde-atik-yonetimi/> adresinden alınmıştır.
- Homeland Security (2015). *National Preparedness Goal*, Second Edition September 2015.
- HomelandSecurity (2019). *Epidemic/Pandemic*, 09.02.2019 tarihinde <https://www.dhs.gov/epidemicpandemic> adresinden alınmıştır.
- Hürriyet (2018). *ABD'nin 2008 finansal krizi piyasalardan trilyonları sildi*, 12.09.2018, 31.05.2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/abd-nin-2008-finansal-krizi-piyasalardan-trilyonlari-sildi-40953697> adresinden alınmıştır.
- Kesebir, M. (2018). 2008 Küresel Finansal Kriz ve Bu Krizin Türkiye'deki Ekonomik Göstergelere Etkisi, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (4), 531-538.
- Koray, M. (2001). Kureselleşen Dünyada Avrupa Modeli'nin Sınırları ve Sorunları: Refah Devleti Nereye? *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 9-43.
- Lister, S.A. (2019). *U.S. National Health Security: Homeland Security Issues in the 116th Congress*, CRS Insight, February 11, 2019 (IN11038).
- Monaco, L. (2020). *The Coronavirus Shows Why the U.S. Must Make Pandemic Disease a National Security Priority*, Lawfare, <https://www.lawfareblog.com/coronavirus-shows-why-us-must-make-pandemic-disease-national-security-priority>.
- Ocak Hande Nur (2020). *Pandemi Sürecinin Psikolojik Etkileri Virüs Kadar Hızla Yayılıyor*, 30.04.2020. 26.05.2020 tarihinde <https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/pandemi-surecinin-psikolojik-etkileri-virus-kadar-hizla-yayiliyor-4B006900540051006B0032004600690073004300720039007900700046006200610041004F003200370077003200> adresinden alınmıştır.
- Özdağ, Ü. (2020). *Korona Salgını ve İki Kutuplu Dünya Kaosu*, Özel Rapor, 21.yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 26.05.2020 tarihinde <https://21yyte.org/tr/ozel-raporlar/korona-salgini-ve-i-ki-kutuplu-dunya-kaosu> adresinden alınmıştır.
- Pag, E. (2000). Theorizing the Link Between Environmental Change and Security, *Review of European Community & International Environmental Law*, 9 (1), 33-43.
- Roubini. Nouriel. (2020). *The Coming Greater Depression of the 2020s*, 28 Apr 2020. 27.05.2020 tarihinde <https://www.project-syndicate.org/commentary/greater-depression-covid19-headwinds-by-nouriel-roubini-2020-04> adresinden alınmıştır.

Ak, T. (2020). Covid-19 salgınına yönelik mücadelenin iç güvenlik açısından yönetimi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 269-281.

- Sezen Y. (2017). *Demokrasi, Otoriterlik ve Popülizmin Yükselişi*, Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu, DPF 2017-RR 01.
- SGDSN (2017). *Tackling Terrorism Together Vigilance, Prevention and Protection, Against the Terrorist Threat*, Secretariat General de la Defense et de la Securite Nationale, Paris, France.
- Stewart, I. (2020). *Economic impact of coronavirus crisis is unparalleled in modern times*. 30 March 2020. 27.05.2020 tarihinde <https://reaction.life/economic-impact-of-coronavirus-crisis-is-unparalleled-in-modern-times/> adresinden alınmıştır.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2020). *Tek Kullanımlık Maske Eldiven Gibi Kişisel Hijyen Malzeme Atıklarının Yönetiminde Covid-19 Tedbirleri*, Genelge 2020/12. 30.05.2020 tarihinde <https://web-dosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/gng2020-16-cov-d-19-20200408101457.pdf> adresinden alınmıştır.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2020). *Ürün Masaları Buğday Bülteni*, Sayı:7, Mayıs 2020.
- T.C. Yozgat Valiliği (2020). *T.C. Yozgat Valiliği İl Hıfzıssıhha Kurul Toplantısı*, 30.03.2020. 30.05.2020 tarihinde <http://www.yozgat.gov.tr/il-umumi-hifzissihha-meclis-karari10> adresinden alınmıştır.
- TMMOB ÇMO/ Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Çevre Mühendisleri Odası (2020). *Corona Virüs ve Çevresel Etkileri*, 31.03.2020. 30.05.2020 tarihinde http://www.cmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=101161&tipi=67&sube=10 adresinden alınmıştır.
- WHO/World Health Organization (2020). *Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak Situation*, 25.05.2020. 25 Mayıs 2020 tarihinde https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus2019?gclid=CjwKCAjw2a32BRBXEiwAUcuEeVccxahR8ZDmwiooNObsfVyyxrFxClFDJ7fILKwHWo1CU92YWxoCLzMQAvD_BwE adresinden alınmıştır.
- Yazıcı, Selim (2020). *Pandemilerin Toplumsal Etkileri: Kültür ve Temel İhtiyaçların Rolü*, 02.05.2020. 26.05.2020 tarihinde <https://fintechistanbul.org/2020/05/02/pandemilerin-toplumsal-etkileri-kultur-ve-temel-ihyaclarin-rolu/> adresinden alınmıştır.

Extended abstract in English

Deadly pandemics are always remembered with fear in memory, as they don't recognize geographical locations and cause everyone to die without being limited to any social status in societies. Nowadays humanity is experiencing the impact of deaths caused by Covid-19 outbreak and its social, economic, political consequences. From this point the epidemic has emerged as an imperative both to address the internal security approach as a public health problem and to reduce its social, political, economic effects. This study aims to identify how the Covid-19 outbreak can be reduced on negative effects of countries and communities and managed. Study was carried out on a theoretical basis by literature review. With this study, it is intended for states to gain competence to manage measures that will protect the lives of their citizens first and then their welfare in case of similar problems in the coming decades.

With the effect of globalization and liberal values in the last decades, it was among the general assumptions that nation states were drawn only to defense, security and justice in social life. However, epidemic-induced economic instability supported the view that the state could be overcome with its economic and social assistance and contributions. This has enabled the state to regain power as a basic solidarity unit for society. The state's efforts to take measures against these threats require new internal security approaches.

The concept of internal security; In today's modern states, it is taking measures and measures against all kinds of threats and attacks against citizens' life, level of welfare and social unity with the desire of society to live together. Today, the internal security approach has evolved from a public order concept defined only through the fight against crime to a holistic security concept that complements national security. As a matter of fact, it is known that the states have developed basic strategies and plans according to their priorities for struggle in cases such as epidemics, natural disasters, nuclear-biological-chemical and radiological terrorist acts and climate change for the country and its citizens. An example of this is the crisis management plan that France has created regarding many disasters and emergencies ranging from terrorism to extreme temperatures in the field of internal security. Also The Anti-Terrorism Strategy, which it has put into force in the UK since 2004, is efforts to intervene in internal security vulnerabilities. The USA's plans for epidemics, hurricanes and natural disasters are similar studies. Strategies for security of critical infrastructures where Germany prioritizes protection are among similar examples.

The Covid-19 Epidemic, which spreads from China to the whole world at the end of 2019 and continues to be effective in 2020, reached the number of confirmed diagnoses spread in 216 countries as of May 26, 2020 with 5,406,282 people. The number of people who died due to this epidemic was 343,562. It can be said that the epidemic has increased the conditions of the political and economic tension and competition areas that are still continuing in the World.

In order to protect both the health and security of the society and the protection of the basic order and functions of the country, methodological administrative processes should be established against threats such as Covid-19 Epidemic at the state level. In this regard, activities to be carried out at each stage from prevention, protection and reduction to intervention and improvement processes should be determined in the strategy and emergency plans envisaged by the state. Prevention is to end or avoid the threat. Protection is the loss of valuable assets for the life and welfare of the citizen. Mitigation is to minimize the impact on citizens' life and valuable assets. The

intervention is the protection and recovery of people and their valuables and assets. Improvement is the return of people to their usual life as quickly as possible.

In addition, the main points to be followed in terms of fatal epidemic should be specified during the implementation of these management processes. These issues are compliance with medical ethical rules in public health practices, restricting citizens' rights and freedoms on an appropriate scale and within principles, continuing sustainable measures regarding the welfare of the society and taking precautions to prevent the recent medical waste and environmental pollution. While applying the principles of medical ethics, there should not be any conflict between the patient and the public interest. The individual rights of the patient should be limited by providing suitable conditions between the two items. In Covid-19 and similar pandemics, restrictions on fundamental rights and freedoms should not be against the constitution, laws and the spirit of democracy. In times of epidemic, the state should take measures to meet the needs of the society in order to live under basic conditions, prevent poverty and secure wealth. Finally, an important consideration is to minimize the environmental impact of medical waste from the Covid-19 Pandemic.